

Prof. dr hab. Janusz Szczepański

Akademia Finansów i Biznesu VISTULA w Warszawie

Instytut Historii

Recenzja

**w postępowaniu habilitacyjnym dr. Remigiusza Kasprzyckiego
ubiegającego się o stopień naukowy doktora habilitowanego w dziedzinie
nauk humanistycznych, w dyscyplinie historia.**

Ocena dorobku naukowego

Pan Remigiusz Kasprzycki od początku drogi naukowej związany był ze środowiskiem akademickim Krakowa. Studiując na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, swój warsztat naukowy doskonalił pod kierunkiem znakomitego historyka, prof. dr hab. Andrzeja Chwalby. Pod jego kierunkiem pisał pracę magisterską *Opozycja polityczna w Krakowie w latach 1988-1989*. Prof. dr hab. Andrzej Chwalba był także promotorem rozprawy doktorskiej mgr. Remigiusza Kasprzyckiego pt. *Rakowice – Czyżyny w latach 1921-1955. Krakowskie lotnisko w służbie wojskowej i cywilnej*, obronionej w 2007 r. na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Jagiellońskiego.

W 2000 r. dr Remigiusz Kasprzycki na krótko podjął pracę jako nauczyciel historii i wiedzy o społeczeństwie w Zespole Szkół Ogólnokształcących nr 44 w Krakowie. W latach 2000-2011 był zatrudniony jako starszy asystent, a następnie adiunkt w Muzeum Armii Krajowej w Krakowie.

Z myślą o dalszym rozwoju naukowym, w 2011 r. dr Remigiusz Kasprzycki podjął pracę na etacie adiunkta w Zakładzie, a od 2014 r. w Katedrze Wychowania Obywatelskiego Instytutu Bezpieczeństwa Edukacji Obywatelskiej Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Od 2017 r. do chwili obecnej jest zatrudniony jako adiunkt w Katedrze Bezpieczeństwa Militarne (wcześniejsza nazwa: Katedra Konfliktów Zbrojnych i Społecznych) Instytutu Nauk o Bezpieczeństwie Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie.

Na dorobek naukowy dr. Remigiusza Kasprzyckiego składają się – zgodnie z przedłożonym przez niego wykazem publikacji - 55 prac, w tym: 4 monografie (praca magisterska, dysertacja doktorska, rozprawa habilitacyjna oraz książka *Dekada buntu. Punk w Polsce i krajach sąsiednich w latach 1977 – 1989*, Kraków 2013), 11 artykułów naukowych opublikowanych w pracach zbiorowych, 28 artykułów w czasopiśmie naukowych (w tym 23 po uzyskaniu stopnia doktora) oraz 12 opracowań służących popularyzacji nauki. Większość opracowań została opublikowana w periodykach naukowych o zasięgu ogólnopolskim, w tym trzy zagranicą. Dorobek naukowy dr. Remigiusza Kasprzyckiego jest okazały, a co istotne, cechuje go właściwy poziom merytoryczny, w pełni więc może stanowić podstawę wniosku o przeprowadzenie postępowania habilitacyjnego.

Pan Remigiusz Kasprzycki dał się poznać jako dobrze zapowiadający się badacz dziejów najnowszych Polski. W 2003 r. opublikował w oficynie wydawniczej Księgarni Akademickiej w Krakowie pracę magisterską *Opozycja polityczna w Krakowie w latach 1988-1989*. W przekonujący sposób ukazał, że u schyłku epoki PRL była ona zdominowana przez radykalną krakowską społeczność studencką różnych organizacji, przeciwnych porozumieniu z władzami komunistycznymi. Należy podkreślić, że książka o krakowskiej opozycji młodzieżowej spotkała się z dużym zainteresowaniem, co skutkowało licznymi recenzjami w czasopiśmie naukowych i częstym jej cytowaniem w pracach uznanych badaczy okresu Polski Ludowej. Zagadnienie udziału krakowskiej młodzieży w demonstracjach 1989 r. mgr R. Kasprzycki popularyzował publikując artykuł: *Walki uliczne i demonstracje w Krakowie – 1989*, „Arcana” 2003, nr 1, nr 51-52.

Świadczenie kontynuacji badań mgr. Remigiusza Kasprzyckiego nad tematyką młodzieżową ostatniej dekady Polski Ludowej stanowi książka *Dekada buntu. Punk w Polsce i krajach sąsiednich w latach 1977 – 1989*, Kraków 2013, ss.501. Była owocem zainteresowań jej autora problematyką kontrkultury młodzieżowej w Polsce i Europie Środkowo-Wschodniej w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX w. (ze szczególnym uwzględnieniem środowiska punków). Powstała ona w wyniku pracownictwa przeprowadzonej kwerendy, m.in. w bibliotekach naukowych, archiwach polskich (głównie Instytutu Pamięi Narodowej i Archiwum Akt Nowych), a także archiwach zagranicznych; Czech i Niemiec. Jej autor udowadnia, że ruch punk w Polsce i w innych krajach Europy Środkowo-Wschodniej, zazwyczaj nie zaliczany do opozycji politycznej, stanowił jednakże istotny czynnik przyspieszający upadek systemu komunistycznego u schyłku minionego stulecia. Książka R. Kasprzyckiego spotkała się z uznaniem u wielu badaczy i publicystów (recenzje, cytowania).

Został on też zaproszony do udziału w międzynarodowej konferencji naukowej *Resistance through culture yesterday and today*, która odbyła się w dn.18-21 października 2019 r. w Rumunii.

Do problematyki ruchu młodzieżowego w Polsce i Europie Środkowo-Wschodniej u schyłku XX stulecia, wzbogacanej o kwestie anarchizmu, Habilitant wielokrotnie powracał publikując artykuły w pracach zbiorowych: *Polscy anarchiści a antysemityzm*, w: *Changing the world: social, cultural and political pedagogies in civic education*, red. M. Campion, Kraków-Viana do Castelo-Braga 2013; *Polski ruch anarchistyczny wobec współczesnych konfliktów zbrojnych*, w: *Bezpieczeństwo współczesnego świata: historia, wyzwania, konflikty zbrojne*, red. J. Karwat, Poznań 2014; Dwa lata później dr R. Kasprzycki zamieścił swój artykuł w wydawnictwie Instytutu Pamięci Narodowej: *Portret anarchisty-antykomunisty. Aktywność polityczna Marka Kurzyńca w latach 1988-1990*, w: *Życie na przekór. Młodzieżowa kontestacja systemu w ostatniej dekadzie PRL (1980-1989) – nowe tropy i pytania badawcze*, red. B. Noszczak, Warszawa 2016.

Główny nurt zainteresowań badawczych dr. Remigiusza Kasprzyckiego stanowią jednak dzieje wojskowości Drugiej Rzeczypospolitej. Wspomnianej tematyce, jak już wcześniej zaznaczono, była poświęcona jego rozprawa doktorska pt. *Rakowice – Czyżyny w latach 1921-1955. Krakowskie lotnisko w służbie wojskowej i cywilnej*, opublikowana w 2003 r. Licząca ponad 300 stron monografia oparta została na bogatym materiale źródłowym, pozyskanym nie tylko wyniku kwerendy przeprowadzonej w licznych archiwach, m.in. proweniencji wojskowej, bibliotekach naukowych i wykorzystaniu dobrze dobranych opracowaniach. W celu odtworzenia ciekawych kart z historii krakowskiego lotniska, Autor bardzo często korzystał z pozyskanych relacji byłych żołnierzy służących w międzywojennych pułkach lotniczych, a zwłaszcza od osób pamiętających z młodości funkcjonowanie krakowskiego 2 Pułku Lotniczego. Warto podkreślić, że ostatni rozdział monografii poświęcony został roli, jaką w najnowszej historii Krakowa i jej mieszkańców odegrało lotnisko Rakowice-Czyżyny. Nie trudno się domyślać, że omawiana publikacja dr. Remigiusza Kasprzyckiego spotkała się z dużym zainteresowaniem, zwłaszcza krakowskiego środowiska historycznego i dziennikarskiego oraz badaczy dziejów polskiego lotnictwa wojskowego i cywilnego.

W ostatnich latach w centrum zainteresowań naukowych Habilitanta są sporadycznie badane, a najczęściej pomijane problemy wewnętrzne sił zbrojnych Polski Odrodzonej, jak na przykład: przemoc w Wojsku Polskim II Rzeczypospolitej, dezercje i unikanie służby

wojskowej w polskiej armii okresu międzywojnia. W kręgu zainteresowań dr. Remigiusza Kasprzyckiego znalazły się tak istotne zagadnienia, jak losy dezertków z Wojska Polskiego na terenie Niemiec i ZSRR, ale też uciekinierów z armii krajów sąsiadujących z II RP, szukających azylu w naszym kraju. Nowatorski charakter Jego rozważań stanowiła problematyka pacyfizmu i przeciwników służby wojskowej w Polsce, ale też w krajach Europy Zachodniej w okresie międzywojennym, chociażby ze względów religijnych, moralnych lub etycznych (zagadnienie obdzektorów). W pełni należy podzielić opinię dr. Remigiusza Kasprzyckiego, iż szerzące się nastroje pacyfistyczne w latach trzydziestych XX w. w Europie Zachodniej zachęcały kanclerza III Rzeszy do rewizji postanowień Traktatu Wersalskiego.

Wspomniana tematyka była poruszana przez Habilitanta w artykułach publikowanych na łamach renomowanych czasopism naukowych : „Czasopisma Prawno-Historycznego” 2018, z.2 (*Dezertkerzy przed sądami II Rzeczypospolitej*), „Dziejów Najnowszych” 2020, nr 3 (*Dezercje w armiach w czasie I wojny światowej*) „Kwartalnika Historycznego” 2019, nr 1 (*„Naród bez broni”. Niechęć do służby wojskowej w II Rzeczypospolitej z przyczyn religijnych*), „Niepodległości i Pamięci” 2017, nr 1 (*Miraże Czerwonego Raju: losy dezertkerów z Wojska Polskiego w Związku Radzieckim w latach 1921-1939*); 2019, nr 1 (*Niespełnione marzenia naiwnych. Losy dezertkerów z Wojska Polskiego w Niemczech w latach 1921-1939*), „Przeglądu Nauk Historycznych” 2017, nr 1 (*Ucieczki do Polski żołnierzy z krajów sąsiednich w latach 1920-1939*) „Studiów Historycznych” 2016, z.4 (*Przemoc w przedwojennym Wojsku Polskim*), „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Securitate et Educatione Civili” 2017, z.7 (*„Zielone kadry”: samoorganizacja i kontrolowanie przez dezertkerów niektórych obszarów Europy Środkowowschodniej w latach 1918-1921*). W 2016 r. w Niemczech został opublikowany jego artykuł w periodyku „Jahrbücher für Geschichte Osteuropas. Neu Folge”, h.4, pt. *Pacifists and apponent s of military service in Poland between 1918 and 1939*.

Po złożeniu przez dr. Remigiusza Kasprzyckiego dokumentacji dotyczącej nadania stopnia doktora habilitowanego w Radzie Doskonałości Naukowej ukazały się jego dwa artykuły publikowane na łamach tak cenionych periodyków, jak „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne” (*Pacyfizm i antymilitaryzm w Europie Zachodniej w latach 1918-1939*) oraz „Res Gestae. Czasopismo Historyczne” (*Polscy antymilitaryści i pacyfiści u progu I wojny światowej*). Pewnym zwieńczeniem badań Habilitanta nad zagadnieniem dezercji w Wojsku Polskim i w armiach europejskich w XX w.

były opracowane przez niego dwa hasła w: *Encyklopedii bezpieczeństwa*, t.2, red. O. Wasiuta, S. Wasiuta, Kraków 2021

Ten ciekawy dobór tematów, z których większość nie była eksponowana przez innych historyków, stopniowo prowadziły ich Autora do przygotowania monografii poświęconej dyscyplinie w Wojsku Polskim podczas wojny polsko-bolszewickiej 1919-1920.

Za wartościowe uważam także opracowania poświęcone problematyce stanowiska władz i społeczeństwa II Rzeczypospolitej wobec kwestii zwierząt, notabene wciąż pomijanej przez współczesnych badaczy. Habilitant zauważa, że do zagadnienia ochrony zwierząt pozytywnie było ustosunkowanych wielu polityków Polski sanacyjnej na czele z Marszałkiem Józefem Piłsudskim i jego małżonką Aleksandrą. W wielu polskich miastach organizowano Dzień Dobroci dla Zwierząt. Godzi się wspomnieć, że zagadnieniu ochrony zwierząt w przedwojennej Polsce były poświęcone artykuły R. Kasprzyckiego, publikowane m.in. w „Przeglądzie Historycznym” 2017, z.4 (*Krakowianie w walce o ochronę zwierząt w II Rzeczypospolitej*), „Studiach Humanistyczno-Społecznych” 2018, t.21 (*Narody źle i dobrze traktujące zwierzęta w polskich stereotypach przed 1939 rokiem*), w „Dziejach Najnowszych” 2019, nr 1 (*Kłusownictwo w Drugiej Rzeczypospolitej*).

W badaniach nad dziejami politycznymi Drugiej Rzeczypospolitej Habilitant nie pominął także organizacji paramilitarnych. Świadectwem tego są chociażby artykuły: *Sytuacja materialna weteranek ze Związku Legionistek Polskich w latach 30.XX wieku*. „Prace Historyczne” 2016, z.1 oraz *Rozczarowania i animozje polskich kombatanów w latach 30.XX wieku*, „Studia Historyczne” 2017, nr 4.

Należy podkreślić, że znakomitą większość wyżej wymienionych opracowań naukowych dr. Remigiusza Kasprzyckiego cechuje bogata baza źródłowa. Należy docenić starania Autora o maksymalne poszerzenie jej zakresu, co wymagało licznych kwerend w wielu archiwach na terenie całego kraju, a także zagranicą. W każdym z kolejnych tekstów Habilitant zwracał uwagę na nowe problemy i starał się je ukazywać w świetle nowych źródeł. Pewien niedosyt w stosunku do jego dorobku naukowego wiąże się z brakiem recenzji lub artykułów recenzyjnych. Aktywność naukową Habilitanta potwierdza udział w 13 konferencjach naukowych, tak krajowych jak i zagranicznych, na których wygłaszał referaty, potwierdzone opublikowanymi tekstami.

Rozprawa habilitacyjna

Najważniejszą pracą w dorobku naukowym dr. Remigiusza Kasprzyckiego jest monografia *Bez sławy i chwały. Dyscyplina w Wojsku Polskim w czasie wojny polsko-sowieckiej 1919-1921*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Kraków 2021. Jest ona pierwszym w naszej historiografii całościowym ujęciem zagadnienia dyscypliny w armii polskiej i podkreślenia znaczenia wspomnianego zagadnienia dla losów odradzającego się państwa polskiego, zwłaszcza w obliczu inwazji bolszewickiej 1920 r.

Do problematyki dyscypliny w Wojsku Polskim u progu II Rzeczypospolitej nawiązywało wielu autorów zajmujących się historią wojny polsko-sowieckiej 1919-1920 r. W publikacjach znawców dziejów militarnych tej wojny, np. Janusza Odziemkowskiego, Lecha Wyszczelskiego, Tomasza Gregorczyka, wspomniana kwestia stanowi jednakże margines ich zainteresowań badawczych. Dużo więcej miejsca zagadnieniu dyscypliny w Wojsku Polskim poświęca Leszek Kania w monografiach: *Służba sprawiedliwości w Wojsku Polskim 1795-1945. Organizacja-prawo-ludzie*, Siedlce 2015 oraz *Wyroki bez apelacji. Sądy polowe w Wojsku Polskim w czasie wojny z Rosją Sowiecką 1919-1921*, Zielona Góra 2019. Nie ma jednak w polskiej historiografii monografii poświęconej wyłącznie zjawisku dezercji, przestępczości, przemocy wobec ludności cywilnej, alkoholizmu w szeregach Wojska Polskiego i korzystania z usług prostytutek przez polskich żołnierzy i oficerów. Tę lukę z powodzeniem wypełnia opracowanie Remigiusza Kasprzyckiego.

Ramy chronologiczne recenzowanej rozprawy habilitacyjnej obejmują okres wojny polsko-sowieckiej. Poważnym niedopatrzeniem ze strony Autora było umieszczenie wspomnianego konfliktu zbrojnego w latach 1919-1921. Znalazło to potwierdzenie zarówno w tytule monografii, jak i niejednokrotnie w jej tekście. Koniec każdej wojny na ogół stanowiło zawieszenie broni lub kapitulacja jednej ze stron konfliktu zbrojnego. W przypadku wojny polsko-bolszewickiej zawieszenie broni miało miejsce w połowie października 1920 r. Czyżby Habilitant sugerował się błędnym podaniem dat wojny polsko-sowieckiej w tytule jednej ze wspomnianych wyżej monografii Leszka Kani?

Rozprawa Remigiusza Kasprzyckiego charakteryzuje się bogatą bazą źródłową, pochodzącą z archiwów krajowych, głównie szczebla centralnego, do których należy zaliczyć Archiwum Akt Nowych w Warszawie (16 zespołów archiwalnych) oraz Centralne Archiwum Wojskowe Wojskowego Biura Historycznego w Rembertowie (42 zespoły archiwalne). Autor

sięgnął także do zasobu niektórych archiwów państwowych szczebla wojewódzkiego; w Krakowie (Archiwum Narodowe), Bydgoszczy, Katowicach, Kielcach, Lublinie, Poznaniu. Upominałbym się o wzbogacenie wyników, wrywkowej chociażby, kwerendy źródłowej na temat dyscypliny w Wojsku Polskim, o materiały z terenów Polski centralnej, a przechowywane w Archiwum Państwowym w Warszawie i jego archiwach terenowych oraz w Archiwum Państwowym w Białymstoku i Łodzi. Faktografię przedstawioną w rozprawie habilitacyjnej, a dotyczącą kresów wschodnich odradzającej się Rzeczypospolitej, można byłoby poszerzyć o materiały źródłowe pozyskane z archiwów Białorusi, Litwy i Ukrainy. Na podkreślenie zasługuje wykorzystanie przez dr. Remigiusza Kasprzyckiego trzech zespołów archiwalnych Instytutu Józefa Piłsudskiego w Ameryce.

Autor wykorzystał również zasób działu rękopisów Biblioteki Narodowej w Warszawie, Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie i zbiory Centralnej Biblioteki Wojskowej w Warszawie. Bazę rozprawy poszerzają m.in. dzienniki urzędowe, opublikowane dokumenty bitew wojny polsko-sowieckiej 1920 r., imponująca ilość (ponad 100) tytułów czasopism z okresu międzywojnia, listy, dzienniki, wspomnienia, pamiętniki uczestników wydarzeń początkowego okresu II Rzeczypospolitej. Wartość rozprawy zyskałaby dzięki wykorzystaniu przez jej autora danych pozyskanych z opublikowanych *Sprawozdań Stenograficznych Sejmu Ustawodawczego z lat 1919-1920*. Całość naukowej podstawy monografii dopełnia wykaz dobrze dobranych opracowań, liczących prawie 250 pozycji. Reasumując, baza źródłowa stanowi mocną stronę omawianej monografii, co zasługuje na wyraźne podkreślenie.

Rozprawa habilitacyjna dr. Remigiusza Kasprzyckiego, licząca 461 stron, składa się z czterech rozdziałów wyodrębnionych według zasady chronologiczno-problemowej. Razi dysproporcja w zakresie objętości poszczególnych rozdziałów. Dotyczy to zwłaszcza rozdziału IV, liczącego zaledwie stron 8, *notabene* pozbawionego podrozdziałów. Z łatwością można byłoby z niego zrezygnować, przenosząc niektóre jego fragmenty do zakończenia. Wstęp zawiera tak istotne elementy, jak: cele monografii, stan badań nad zagadnieniem dyscypliny w armiach w Polsce, Europie i świecie, baza źródłowa książki, jej konstrukcja. Znaczny niedosyt wiąże się natomiast z brakiem rozważań Autora nad metodami badawczymi zastosowanymi w rozprawie.

Rozdział I traktuje o narodzinach Wojska Polskiego po odzyskaniu niepodległości przez państwo polskie. Autor podkreśla wpływ doświadczeń I wojny światowej na tworzenie Armii Polskiej, formowanej *de facto* z żołnierzy narodowości polskiej służących w armiach: rosyjskiej, niemieckiej i austro-węgierskiej, z byłych legionistów, a także z żołnierzy Błękitnej

Armii gen. Józefa Hallera. Zwraca uwagę na nadzieje związane z tworzoną Wojskiem Polskim, ale także na zagrożenia, obawy związane np. z szerzącymi się wpływami komunistycznymi w jego szeregach, zbyt wolno postępującym procesem integracji polskiej armii ze społeczeństwem, w dużej mierze składającej się z poborowych pochodzenia chłopskiego. Należy podzielić refleksje Habilitanta odnośnie obaw związanych m.in. z odmiennym etosem, poglądami społeczno-politycznymi, przyzwyczajeniami oficerów wywodzących się z różnych armii zaborczych. Dotyczyły one także wielu generałów tworzącego się Wojska Polskiego, na co niejednokrotnie zwracał uwagę Naczelnny Wódz Józef Piłsudski.

Rozdział II poświęcony został zagadnieniu dezercji z wojska w okresie kształtowania się polskiej państwowości. Dr Remigiusz Kasprzycki rozważa powody niestawiennictwa do służby wojskowej w latach 1919-1920. Podnosi m.in. kwestię służby wojskowej poborowych, wywodzących się z różnych grup religijnych, którzy odmawiali służby z bronią w ręku. Wśród nich byli przede wszystkim menonici, licznie zamieszkujący tereny nadwiślańskie powiatu gostyńskiego w województwie warszawskim (autor błędnie podaje nazwę powiatu gostyńskiego w Wielkopolsce – s.65). Habilitant dostrzegając ogromną skalę dezercji dostrzega jej przyczyny w tęsknocie za rodziną, ciężkich chorobach nękających jej członków, ich śmierci lub narodzinach. Szczególnie latem żołnierze pochodzenia chłopskiego oddalali się, by pomagać przy żniwach. Niejednokrotnie chwilowe opuszczenie szeregów wojska przeradzało się w trwałą dezercję. Należy podzielić opinię Autora, że wśród dezertów nie brakowało chorych psychicznie, uzależnionych od alkoholu i narkotyków.

Wydaje się, że dr Remigiusz Kasprzycki zbyt mało eksponuje zagadnienie społeczno-politycznych przyczyn dezercji poborowych pochodzenia chłopskiego, stanowiących 70-80% żołnierzy Wojska Polskiego. Były one m.in. protestem przeciwko pozbawianiu rąk do pracy gospodarstw rolnych, zniszczonych podczas I wojny światowej. Protesty wynikały także z przymusowych świadczeń nakładanych na wieś przez władze państwowe, ale też były skierowane przeciwko blokowaniu przez Związek Ziemian uchwały Sejmu o reformie rolnej z 10 lipca 1919 r. W rozprawie warto byłoby wspomnieć, że najwięcej uzbrojonych dezertów (od 8 do 10 tys. osób) od półtora roku ukrywało się w widłach Wisły i Sanu, w woj. lubelskim.

Autor wiele miejsca poświęca wysiłkom administracji cywilnej i wojskowej, starającej się ukrócić proceder ukrywania się poborowych i zbiegostwa żołnierzy z szeregów Wojska Polskiego. Zwraca uwagę na kwestię skuteczności środków zapobiegawczych zarządzonych obław na ściganych poborowych i dezertów, egzekwowanych kar. W moim mniemaniu Autor

nie dostrzega zagadnienia braku lub niewłaściwych form propagandy w szeregach armii polskiej, która mogłaby wpływać na morale żołnierza w pierwszym okresie wojny z bolszewicką Rosją.

Habilitant pomija w rozprawie działania Sejmu Ustawodawczego z lipca 1920 r. mające na celu wzmocnienie dyscypliny i bitności polskich żołnierzy w obliczu bolszewickiego zagrożenia. Należy przypomnieć, iż we wszystkich oddziałach odczytano żołnierzom odezwę, informującą o przyjęciu w dn. 15 lipca 1920 r. przez Sejm ustawy o wykonaniu reformy rolnej. Zaznaczano, iż z dobrodziejstwa ustawy nie mogli korzystać dezercerzy i maruderzy. Wojsko, składające się w ogromnej większości z żołnierzy pochodzących ze wsi, było również powiadomione o utworzeniu Rządu Obrony Narodowej na czele z premierem Wincentym Witosem. Istotne znaczenie dla podniesienia dyscypliny i ducha w Wojsku Polskim miały również liczne rozporządzenia Rady Obrony Państwa, o czym Autor nie wspomina. Warto tu odwołać się do publikowanych protokołów Rady Obrony Państwa lub pominiętego w bibliografii cennego opracowania Piotra K. Marszałka, *Rada Obrony Państwa z 1920 roku. Studium prawnohistoryczne*, Wrocław 1995.

Interesujący wątek rozważań Habilitanta stanowi kwestia dezercji z Wojska Polskiego oficerów. Źródła archiwalne, do których Autor dotarł, mówią o 30-60 oficerach, głównie młodszych stopniem, uciekających z wojska z różnych powodów. Dezercja oficerów (łącznie blisko 100 osób) nasiliła się podczas wojny z bolszewicką Rosją. Wielu z nich, dopuszczając się zdrady stanu, podjęło współpracę z władzami sowieckimi lub niemieckimi.

Dr R. Kasprzycki podziela pogląd wielu historyków wojny polsko-sowieckiej, upatrujących ważną przyczynę dezercji z Wojska Polskiego w antywojennej propagandzie, zainicjowanej głównie przez Komunistyczną Partię Robotniczą Polski. Komuniści docierając do polskich żołnierzy propagowali hasła rewolucyjne i postawy pacyfistyczne, nawoływali do niepodejmowania walki z bolszewicką Rosją.

W jednym z podrozdziałów Habilitant analizuje także kwestię dyscypliny u żołnierzy narodowości żydowskiej, niechęci Żydów do służby w polskiej armii. Wskazuje na wysoce krytyczne oceny rekrutów i żołnierzy wyznania mojżeszowego, zwłaszcza u wielu wysokich rangą oficerów Wojska Polskiego. Potwierdzeniem tej opinii były m.in. częste dezercje Żydów, nie identyfikujących się z polską państwowością. Negatywne opinie o żołnierzach i oficerach, a także i ochotnikach narodowości żydowskiej, były rozpowszechniane głównie przez koła pravicowe w kulminacyjnym momencie inwazji sowieckiej na Polskę w 1920 r. Wytykano

zjawisko opanowania urzędów wojskowych przez Żydów, ich tchórzostwo na polu walki, podatność na idee bolszewickie. Autor nawiązuje do jednego z następstw owych opinii, jakim było przekierowanie kilka tysięcy żołnierzy i ochotników narodowości żydowskiej do obozu odosobnienia w Jabłonie. Istnienie wspomnianego obozu od połowy sierpnia do połowy września 1920 r. wywołało zagranicą oskarżenia władz polskich o antysemityzm.

Omawiany podrozdział rozprawy dr. Remigiusza Kasprzyckiego stał się okazją do poruszenia kwestii stanowiska ludności żydowskiej wobec bolszewickiego najazdu 1920 r. Postrzega on ten problem chociażby w kontekście sprawy plockiego rabina Chaima Szapiro, skazanego przez władze wojskowe na karę śmierci pod zarzutem współpracy z bolszewikami podczas ich wkroczenia do Płocka. Oceny Autora w tej kwestii można byłoby poprzeć analizą protokołu Rady Miejskiej Płocka z dn.31 sierpnia 1920 r. z zasobu aktowego Archiwum Państwowego w Płocku.

Z pewnym dystansem należałoby odnieść się do obiegowej opinii, podtrzymywanej przez Naczelne Dowództwo Wojska Polskiego, że żołnierze wyznania mojżeszowego nie sprawdzili się na pierwszej linii frontu. Są bowiem przykłady męstwa niektórych z żydowskich żołnierzy podczas sierpniowych walk z oddziałami Armii Czerwonej. Narrację Autora na temat postawy oficerów narodowości żydowskiej w okresie Bitwy Warszawskiej należałoby wzbogacić o przykład mjr. Bernarda Monda, dowódcy 205 pułku piechoty ochotniczej, który dawał liczne dowody męstwa i odwagi na polu walki.

Pewien niedosyt odnośnie analizy postaw ludności żydowskiej, w tym żołnierzy wyznania mojżeszowego, podczas wojny polsko-sowieckiej 1920 r. wiąże się z niewykorzystaniem przez Autora rozprawy *Sprawozdań Stenograficznych Sejmu Ustawodawczego z 1920 roku* oraz fragmentów monografii Szymona Rudnickiego, *Żydzi w parlamencie II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2004.

Za wartościowe uważam fragmenty rozprawy kreślące obraz dezercera w polskiej propagandzie w kulminacyjnym okresie wojny polsko-sowieckiej 1920 r. Szczególnie interesujący jest tu propagandowy wizerunek infamisa, czyli człowieka bez honoru, który szukał wszelkich sposobów, aby nie tylko uniknąć przymusowego poboru, ale również nie zgłosić się na ochotnika do służby w Wojsku Polskim.

Dopełnieniem rozważań Autora są liczne informacje na temat skali dezercji i przykładów tchórzostwa części oficerów podczas wojny 1920 r., ich niewłaściwego traktowania żołnierzy, co przekładało się na pasmo klęsk i przymusowego odwrotu wojsk

polских w czerwcu i lipcu 1920 r. Przypomina m.in. sprawę gen. Aleksandra Boruszcza, oskarżonego o brak właściwego zaangażowania w obronę Wilna. Habilitant nawiązuje też do losów dezertersów, wywodzących się spośród korpusu oficerskiego, po zakończeniu wojny polsko-sowieckiej. Tematem do tej pory nieuwzględnianym przez historyków wojskowości były ucieczki oficerów do krajów sąsiednich, zwłaszcza do bolszewickiej Rosji i Niemiec i ich współpraca z obcymi wywiadami.

W rozdziale III rozprawy dr Remigiusz Kasprzycki podejmuje tak istotne zagadnienie dla dyscypliny w Wojsku Polskim, jak przestępczość i morale żołnierzy. Szczegółowo analizuje przyczyny przestępstw żołnierzy wobec ludności cywilnej, stara się odpowiedzieć na pytanie, czy były one częściej dokonywane pojedynczo czy zbiorowo. Godny podkreślenia jest fakt, że swoimi rozważaniami Autor obejmuje także przestępstwa kryminalne popełniane przez oficerów. Dotyczyły one także oskarżanych o korupcję urzędników pracujących w wojskowych instytucjach, wśród których niejednokrotnie byli krewni oficerów. Kwerenda w zasobie Centralnego Archiwum Wojskowego (protokół przesłuchania ppor. Emila Fieldorfa z 23 stycznia 1920 r.) zezwoliła np. na podanie interesującej informacji o zarządzonym śledztwie przez wileńską ekspozyturę żandarmerii wobec Janiny Kobylińskiej –Fieldorf, młodej żony ppor. Emila Fieldorfa, przyszłego znanego gen. Armii Krajowej. Z powodu braku dowodów została ona uniewinniona, zaś sam ppor. E. Fieldorf przekonywał podczas przesłuchania, że „prowadzona sprawa jest prywatną zemstą” jednego z oficerów żandarmerii (s.323).

Warto odwołać się do deklaracji, zasygnalizowanej w autoreferacie Habilitanta, iż przedmiotem jego analiz będzie zjawisko stosunkowo wysokich wskaźników przestępczości kryminalnej w Wojsku Polskim latem 1919 i jesienią 1920 r., a więc w okresie stabilnej sytuacji politycznej i militarnej odradzającego się państwa polskiego. Trudno jednak w trakcie lektury omawianej publikacji znaleźć odpowiedź na postawione pytanie, Autor koncentruje swoją uwagę na licznych przykładach nadużyć ze strony polskich żołnierzy w stosunku do ludności cywilnej w trakcie Bitwy Warszawskiej m.in. na terenie Mazowsza Północnego (s.309).Przytacza liczne przykłady grabieży, gwałtów popełnianych przez polskich żołnierzy w stosunku do ludności cywilnej Kresów Wschodnich. Warto byłoby w owych rozważaniach zwrócić uwagę na fakt, że wspomniane zachowanie licznych oddziałów Wojska Polskiego, zwłaszcza pochodzących z Wielkopolski, w stosunku do ludności ukraińskiej (pisał o tym Naczelnny Wódz Józef Piłsudski), było jedną z wielu przyczyn niepowodzenia wyprawy kijowskiej.

Wiele miejsca Autor poświęca przestępstwom żołnierzy wobec ludności żydowskiej. Ich szerokie spektrum można byłoby poszerzyć o przykłady pozyskane podczas lektury Ksiąg Pamięci Gmin Żydowskich, tzw. pinkasów, aczkolwiek wiele informacji w nich zawartych wymaga weryfikacji. Habilitant słusznie twierdzi, że niekiedy ekscesy antysemickie przeradzały się w pogromy, a impulsem były tu informacje o antypolskiej postawie ludności żydowskiej. Tak było np. we Lwowie, gdzie podczas walk o to miasto Żydzi udzielili wsparcia Ukraińcom oraz w Pińsku gdzie wycofujące się z miasta oddziały polskie były atakowane przez Żydów, sympatyzujących z bolszewikami.

Habilitant zauważa, że stanowisko usprawiedliwiające działania antysemickie ze strony polskich żołnierzy, zwłaszcza tuż po odparciu najazdu bolszewickiego 1920 r. były udziałem nie tylko ugrupowań prawicowych, ale także Polskiej Partii Socjalistycznej i stronnictw ludowych. Zabrakło tu jednak odwołania się Autora rozprawy chociażby do wspomnianych już *Sprawozdań Stenograficznych Sejmu Ustawodawczego z lat 1919-1920*.

W ostatnim, stanowczo za krótkim rozdziale rozprawy, zatytułowanym *Przeegrani zwycięscy*, który z powodzeniem może być potraktowany jako element jej Zakończenia, Autor m.in. nawiązuje do negatywnych konsekwencji wojny polsko-sowieckiej 1919-1920 r. W spectrum jego rozważań słusznie znajdują się jedynie skutki psychiczne i moralne dla jej uczestników, co znajduje uzasadnienie z silnym powiązaniem sfery morale żołnierzy z dyscypliną w Wojsku Polskim. Ich interesującym wątkiem mogłoby być zagadnienie negatywnego wpływu wojny na psychikę i morale ochotników – gimnazjalistów, o czym wspominają niektórzy pamiętnikarze i autorzy monografii szkół średnich okresu międzywojennego.

Trudno ustosunkować się do wszystkich kwestii zawartych w recenzowanej rozprawie. Jest ich naprawdę wiele, co dobrze świadczy o całościowym potraktowaniu zagadnienia badawczego podjętego przez jej Autora. W polu jego widzenia znalazły się niemalże wszystkie aspekty dyscypliny w Wojsku Polskim podczas wojny polsko-sowieckiej 1919-1920. Różnorodność analizowanych zagadnień, pełna prezentacja faktów, wymagała od Autora dużej wiedzy w zakresie historiografii przedmiotu badań oraz umiejętności prezentacji ich wyników. W moim przekonaniu rozprawa zyskałaby jeszcze na wartości, gdyby Autor potraktował przynajmniej niektóre zagadnienia bardziej syntetycznie. Upominam się także o zamieszczenie w omawianej publikacji indeksu, jeżeli nie nazw geograficznych, to przynajmniej indeksu miejscowości.

Przedstawione w recenzji uwagi nie mają charakteru zasadniczego i nie umniejszają wartości rozprawy habilitacyjnej dr. Remigiusza Kasprzyckiego. Ostateczna jej ocena jest pozytywna.

Osiągnięcia dydaktyczne i organizacyjne

Dr Remigiusz Kasprzycki ma znaczne osiągnięcia dydaktyczne. Od dziesięciu lat prowadzi zajęcia z wielu przedmiotów w Instytucie Nauk o Bezpieczeństwie Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie oraz w Instytucie Nauk o Wychowaniu Wydziału Pedagogicznego swej macierzystej Uczelni. Były to wykłady i ćwiczenia z zakresu historii Polski i powszechnej XX w., m.in. na temat wojen i wojskowości, życia politycznego III RP, bezpieczeństwa państwa w historii myśli politycznej, historii służb specjalnych czy społeczeństwa obywatelskiego. Na uwagę zasługują prowadzone przez Habilitanta wykłady ogólnouczelniane, poświęcone np. ideom społeczno-politycznym w literaturze XX stulecia, historii Krakowa w XX w., czy też historii punku w Polsce i w krajach sąsiednich w latach 1977-1989. Z dokumentacji przedłożonej przez dr. Remigiusza Kasprzyckiego, wynika iż jego „metody prowadzenia zajęć zostały wysoko ocenione przez kolejno hospitujących je samodzielnych pracowników naukowych” Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie.

Habilitant prowadzi także seminaria dyplomowe i magisterskie. Wypromował kilkudziesięciu licencjatów i kilku magistrów. Aktualnie jest on promotorem pomocniczym w przewodzie doktorskim mgr. A. Kasprzyka, piszącego rozprawę doktorską pod kierunkiem prof. dr hab. Mariusza Wołosa.

W trakcie pracy naukowej dr Remigiusz Kasprzycki odbywał staże dydaktyczne w Instytutach Historii Uniwersytetów; we Wrocławiu, Katowicach i Rzeszowie. Dobrze je wykorzystał przenosząc doświadczenia wykładowców wyżej wymienionych uczelni na grunt Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. W latach 2012-2018 wchodził w skład Wydziałowej Komisji ds. Oceny Parametrycznej macierzystej Uczelni. W 2014 r. przewodniczył komisji rekrutacyjnej dla studentów niestacjonarnych na kierunek Bezpieczeństwo Narodowe Katedry Bezpieczeństwa i Edukacji Obywatelskiej.

Był członkiem Komitetu Organizacyjnego Międzynarodowej Konferencji Naukowej *Współczesne wyzwania bezpieczeństwa europejskiego*, zorganizowanej w 2016 r. przez Instytut Bezpieczeństwa i Edukacji Obywatelskiej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. Od 2016 r. jest także członkiem kolegium redakcyjnego czasopisma naukowego „Wojny i Konflikty. Przeszłość – teraźniejszość – przyszłość”, wydawanego przez Instytut

Bezpieczeństwa i Edukacji Obywatelskiej krakowskiej Uczelni, zaś od 2018 r. - periodyku „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Securitate”. Dr Remigiusz Kasprzycki jest postrzegany jako aktywny członek społeczności akademickiej Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, bardzo zaangażowany w jej życie naukowe.

Uwzględniając znaczący dotychczasowy dorobek naukowy dr. Remigiusza Kasprzyckiego, jak i pozytywną ocenę Jego rozprawy habilitacyjnej, a także aktywność w pracy dydaktycznej i organizacyjnej, opowiadam się za dopuszczeniem Pana dr. Remigiusza Kasprzyckiego do dalszych etapów przewodu habilitacyjnego.

A handwritten signature in blue ink, appearing to read "J. Kasprzycki".

Warszawa, 4 marca 2022 r.